

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Лилия Гурова (НБУ)

за дисертационния труд на Марта Пламенова Петрова на тема
„ЕПИСТЕМОЛОГИЯ НА ПОНЯТИЯТА. ЗАЩИТА НА КОНЦЕПТУАЛНИЯ ЕЛИМИНАТИВИЗЪМ“,
представен за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
в професионално направление 2.3 Философия

Представеният дисертационен труд е в обем от 173 с. и съдържа шест глави (първата и последната от които са съответно „Увод“ и „Заключение“), както и библиография от 159 заглавия, от които 150 на латиница.

Уводната глава въвежда в проблема за „природата и структурата на понятията“ и посочва основната цел на изследването: да предложи възможно решение на този проблем. Предлаганото решение авторката определя като „концептуален елиминативизъм от дискурсивен тип“, като обвързва това решение с тезата, че „терминът „понятие“ е редно да бъде елиминиран на специализирано научно равнище“ (с. 8). Специално внимание в тази глава е отделено на въпроса защо призивът за елиминация на термина „понятие“ от научния език не влиза в конфликт с високата оценка, която Марта Петрова дава на метода на концептуалния анализ, който, следвайки (Иванов 2012) тя определя като „най-важният и най-обхватният метод на философията“.

Във втора глава се обсъждат основните онтологични схващания за понятията, определящи ги съответно като ментални репрезентации, способности и абстрактни същности.

В трета глава се представят различните теории за структурата на понятията, които авторката разделя на класически, посткласически и некласически. Теориите са оценявани и сравнявани по отношение на набор от „дезидерати“ (желани характеристики), които също са подложени на анализ.

Четвърта глава е посветена на концептуалния елиминативизъм, като централно място в нея заема критиката на версията на концептуален елиминативизъм, защитавана от Едуард Машери. Критиката се съсредоточава основно върху предпоставките на т. нар. хетерогенна хипотеза, предложена от Машери.

Пета глава препраща към дискусиите за физическия елиминативизъм и неговите алтернативи във философията на съзнанието.

Заклучителната шеста глава обобщава основните аргументи в подкрепа на тезата на дисертацията, че „имаме налице сериозни основания за елиминиране на термина „понятие“ на специализирано равнище“. Като такива основания авторката посочва „неуспеха за създаване на теория за структурата на понятията“, „невъзможността да се даде ясен отговор на въпроса за онтологията“ на понятията и епистемологическият проблем, „на който се натъкваме при опита да допуснем ментални x в експананса или експанандума на дадена научна теория, тъй като по дефиниция такива x са публично недостъпни“ (с. 11).

Като цяло, Марта Петрова демонстрира добро познаване на основните дискусии, които се водят за „природата и структурата“ на понятията в съвременната аналитична философия и в когнитивната наука. Позицията, която защитава и която определя като „концептуален елиминативизъм от дискурсивен тип“ съдържа в себе си заявка за оригиналност. Тези две характеристики са сами по себе си достатъчни, за да разпознаем в предложения текст защитима докторска теза. В същото време не мога да не отбележа и някои съществени проблеми в тази теза, свързани най-вече с представянето и защитата на заявената оригинална позиция по отношение на понятията.

- 1) При положение, че декларираната цел на дисертацията е да се предложи решение на проблема за „природата и структурата на понятията“ и че има заявено такова решение, естествено е да се очаква, че на изложението и защитата на това решение ще е посветена поне една отделна глава. В действителност, на представянето на „концептуалния елиминативизъм от дискурсивен тип“ не е отделена дори самостоятелна секция. Така остава неясно какво точно представлява този възглед и по-специално, как той съдържателно подкрепя

призова за елиминация на термина „понятие“ от езика на психологията и другите науки за поведението, но не непременно от езика на всяка една наука (виж с. 160).

- 2) Има много какво да се желае по отношение на представянето на основните аргументи в подкрепа на концептуалния елиминативизъм от дискурсивен тип. Логиката, която стои зад тях не е добре експлицирана. Например, как точно липсата на консенсус относно онтологията и структурата на понятията води до заключението, че терминът „понятие“ трябва да бъде елиминиран от научния език (на психологията и другите, обясняващи поведението науки)? Защото сама по себе си липсата на консенсус не имплицира директно подобен извод. Относно значението на много понятия в науката и философията (например понятията за време, пространство, гравитация и др.) не е постигнат консенсус и до днес, но това не се разглежда като основание за елиминирането на тези понятия от научния или философския език. В този смисъл, доколкото липсата на общоприето схващане за онтологията и структурата на понятията не е *достатъчно* основание за изоставяне на термина „понятие“, то е трябвало да се положат доста повече усилия в изясняването на аргументативната връзка между посочената липса и основната теза на дисертацията.
- 3) По отношение на епистемологичния аргумент, рефериращ към проблемите, пред които ни изправя допускането на публично недостъпни ментални x в експананса или експанандума на една теория: този аргумент е валиден, както и авторката признава, само ако приемем, че понятията не могат да бъдат мислени по друг начин, освен като ментални репрезентации. Но както и самата Марта Петрова посочва в глава 2, менталисткото схващане за понятията, макар и доминиращо в съвременния философско-научен дискурс, далеч не е единствено. Понятията могат да бъдат мислени и като способности, и като абстрактни същности. Ако ги мислим по един от тези начини, епистемологичният аргумент в подкрепа на елиминирането на термина „понятие“ (от поведенческите науки) става неприложим и оставаме само с аргумента, позоваващ се на липсата на консенсус по отношение на онтологията и структурата на понятията. Този аргумент, както

вече посочих, е силно проблематичен, поне във вида, в който е поднесен в това изследване. Както самата Марта Петрова отбелязва още в уводната глава, методът на концептуалния анализ, така както е практикуван в аналитичната философия, *не* третира понятията като ментални репрезентации. В същото време приложимостта и успехите на този метод показват, че терминът „понятие“ не е за изхвърляне; той върши полезна работа, ако конструираме значението на този термин по определен начин, избягвайки епистемологичните капани, които залага редуцирането на това значение до ментални репрезентации. Какво пречи да допуснем, че това е възможно да се случи и в психологията, а не само „в рамките на други специализирани дисциплини“ (с. 160)? Струва ми се, че авторката не си дава сметка какво би означавало „елиминирането“ на термина „понятие“ от теоретичния език на психологията. Как ще бъдат описвани и обяснявани базови познавателни процеси като категоризацията и мисленето без да се използва този термин?

Наред с по-сериозните проблеми, свързани с представянето и защитата на основната теза на дисертацията, бих искала да коментирам и две други, според мен недобре обмислени решения.

- Неологизмът „дезидерати“ не звучи добре на български. Във философската литература се е наложила практиката латинските изрази като *a priori*, *ad hoc* и др. да не се превеждат или транслитерират. По същия начин би следвало да се постъпи и с *desiderata*.
- В глава 3 М. Петрова разделя теориите за структурата на понятията на класически, посткласически и некласически. Макар самото групиране на теориите да е заимствано от Принц (Prinz 2002), това не са неговите названия на групите теории. Използваните от М. Петрова названия не биха били проблем, ако бяха само неинформативни, за разлика от названията, предложени от Принц. (Те са неинформативни, защото не подсказват какво отличава например една „посткласическа“ от една „некласическа“ теория.) Проблемът е, че тези названия, освен неинформативни, са и подвеждащи и използването им може да доведе до

недоразумения. В литературата е прието, от Смит и Медин насам (Smith & Medin 1981), като „класически“ да се определят само възгледите, свеждащи понятията до дефиниции, но не и онези, за които понятията имат образен характер. Затова Принц нарича групата, в която попадат тези два различни типа възгледи „традиционни“ философски схващания за понятията, а не „класически“ схващания – защото „класически“ е запазено само за част от представителите на тази група.

В заключение, като отчитам, че представеният труд на тема „Епистемология на понятията. Защита на концептуалния елиминативизъм“ притежава основните качества на успешна докторска дисертация, въпреки посочените по-горе проблеми, ще гласувам да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ по философия на Марта Пламенова Петрова.

14.05.2021 г.

проф. д-р Лилия Гурова